

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЮХНО Олександр Олександрович

УДК 343.851

***Діяльність транспортної міліції щодо попередження
крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті***

Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право і кримінологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

ХАРКІВ – 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті внутрішніх справ, МВС України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,
академік Академії правових наук України
БАНДУРКА Олександр Маркович,
Верховна Рада України, народний депутат.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
МУЗИКА Анатолій Ананійович,
Київський юридичний інститут МВС України,
проректор з наукової роботи;

кандидат юридичних наук, доцент
АЛФЬОРОВ Сергій Миколайович,
Запорізький юридичний інститут МВС України, ректор.

Провідна організація: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, НАН України, відділ
проблем кримінального права, кримінології та судоустрою (м. Київ).

Захист відбудеться „29” червня 2005 р. о 13⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д
64.700.03 Національного університету внутрішніх справ (61080, м. Харків, проспект 50-річчя СРСР,
27).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету внутрішніх
справ (61080, м. Харків, проспект 50-річчя СРСР, 27).

Автореферат розісланий „28” травня 2005 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Кириченко В.Є.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Залізничний транспорт України є однією з провідних галузей народного господарства. За своєю роллю та потенціалом він виступає як важлива ланка системи вітчизняної економіки. Пов'язане це не лише з тим, що він сполучає між собою різні підприємства, галузі та регіони, забезпечує перерозподіл ресурсів, працевлаштовує значну кількість працівників, але й з тим, що через власний інтенсивний розвиток він інтегрується у шляхову мережу й інфраструктуру загальнодержавної та міжнародної транспортної системи. Це тим більш важливо, адже транспортна мережа України має цілком виражений транзитний характер. Перелічені та інші фактори обумовлюють велику відповідальність держави та її правоохоронних органів за стан правопорядку в усій галузі, на шляхах та у поїздах, безпеку пасажироперевезень, унебезпечення життя, здоров'я, майна та інших благ людини від злочинних посягань.

Боротьбу зі злочинністю та охорону громадського порядку на залізничному, повітряному та водному транспорті здійснюють органи внутрішніх справ на транспорті (ОВСТ), які є структурною ланкою системи МВС України. Понад 80% обсягів діяльності транспортної міліції припадає на підрозділи, що обслуговують саме залізничний транспорт.

Стан охорони громадського порядку та попередження злочинів на залізничному транспорті є досить напруженим. У пасажирських поїздах вчиняється до однієї третини усіх злочинів на транспорті; більше половини з них – на міжобласних маршрутах, третина – у приміських. Коло злочинних діянь, що вчиняються на пасажирському залізничному транспорті, доволі широке, але найрозповсюдженішими є крадіжки приватного майна громадян. Забезпечення повного його збереження є одним із пріоритетних завдань не лише залізниць, але й ОВСТ.

У розкритті, розслідуванні та попередженні крадіжок приватного майна громадян, що вчиняються на залізничному транспорті, задіяні тисячі співробітників ОВС на транспорті, значна їх кількість працює безпосередньо на маршрутах. Для успішного виконання поставлених завдань працівникам підрозділів та служб транспортної міліції необхідно знати не лише способи вчинення крадіжок, їх розповсюдженість та поширеність, але й особливості перевізного процесу, залізничну термінологію, специфіку документообігу, особливості детермінації, ефективні напрямки та заходи попередження, форми і методи взаємодії з територіальними ОВС і адміністраціями транспортних підприємств та інші обставини, які допоможуть оптимально вирішувати поставлені завдання. Це з одного боку зумовило обрання теми роботи.

З іншого, слід відзначити, що до сьогодні у науковій літературі питання організації цілеспрямованої превентивної роботи із попередження крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті, так само як і накопичений досвід, практика, підходи та напрямки протидії не привернули до себе відповідної уваги дослідників. Окремі аспекти названої проблематики, а також загальнотеоретичні положення детермінації злочинності та формування цілесп-

рямованої протидії їй в окремих соціальних системах розглянуті в роботах О.І. Алексєєва, Ю.М. Антоняна, С.М. Алфьорова, О.М. Бандурки, М.М. Баранова, П.М. Білого, М.І. Гетмана, В.К. Гіжевського, В.В. Голіни, В.Л. Грохольського, Л.М. Давиденка, І.М. Даньшина, О.М. Джузи, Є.В. Додіна, А.І. Долгової, О.Ф. Долженкова, А.Ф. Зелінського, Ю.Ф. Кравченка, В.В. Коваленка, В.М. Кудрявцева, Н.Ф. Кузнецової, О.М. Литвака, О.М. Литвинова, Г.М. Мінковського, А.А. Музики, Ю.В. Степаненка, Г.О. Туманова, В.І. Шакуна, О.Н. Ярмиша та деяких інших вітчизняних та закордонних вчених, що репрезентують різні галузі юридичного знання.

Разом із тим слід підкреслити, що в наявних працях проблемам власне діяльності ОБСТ щодо запобігання крадіжкам та взагалі злочинності на пасажирському залізничному транспорті, організації та функціонуванню відповідної системи в якісно нових умовах розбудови незалежної держави та налагодження ринкових економічних механізмів загалом майже не приділялось уваги, а в комплексі ця проблема в Україні не досліджувалася. Названі обставини зумовлюють актуальність теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до вимог п. 2.5 Пріоритетних напрямків наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розроблення і впровадження в практичну діяльність органів внутрішніх справ, на період 2004-2009 рр. (затверджені Наказом МВС України № 755 від 05.07.2004 р.), пп. 7.12, 7.28 Програми розвитку системи відомчої освіти і вузівської науки на період 2001-2005 рр. (затверджена наказом МВС України № 356 від 11.05.2001 р.), а також п. 2.1 Головних напрямків наукових досліджень Національного університету внутрішніх справ МВС України на 2001-2005 рр.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертації є розробка на підставі кримінологічного аналізу крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті системи попереджувальних заходів, здійснюваних органами транспортної міліції, в тому числі форм і методів охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю, а також шляхів їх удосконалення та оптимізації.

Досягнення зазначеної мети здійснюється шляхом розв'язання таких основних завдань: загальна характеристика організаційних та функціональних засад діяльності системи пасажирського залізничного транспорту в Україні; розробка кримінологічної характеристики крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті та систематизація типових ознак окремих елементів, їх конкретних складових; класифікація причин та умов, які сприяють скоєнню крадіжок у розглядуваній сфері, їх вивчення та інтеграція до єдиного детермінаційного комплексу вчинення злочинів даного виду; визначення та обґрунтування, з урахуванням пріоритетності, актуальних завдань органів внутрішніх справ на транспорті щодо боротьби та попередження крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті; визначення на підставі аналізу найбільш поширених у практиці ОБСТ напрямків та форм попередження вказаних крадіжок; диференціація

проблем інформаційного забезпечення та аналітичного супроводження прийняття управлінських рішень з питань попередження злочинів в органах транспортної міліції; розробка та обґрунтування основних напрямків організації взаємодії лінійних органів внутрішніх справ із територіальними ОВС та адміністраціями залізниць у розглядуваній сфері; розробка основних шляхів та методів оптимізації оперативно-службової діяльності служб і підрозділів ОВСТ у частині організації охорони громадського порядку, попередження злочинів та інших правопорушень на об'єктах пасажирського залізничного транспорту.

Об'єктом дисертаційного дослідження є суспільні відносини, що виникають під час організації та здійснення транспортною міліцією компетентної діяльності щодо попередження злочинів у сфері пасажироперевезень.

Предметом дисертаційного дослідження є форми і методи, організаційні, процедурні та функціональні засади діяльності органів внутрішніх справ на транспорті щодо попередження крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання. На даному методологічному фундаменті у дисертаційній роботі застосовуються окремі спеціально-наукові методи пізнання. За допомогою системно-структурного методу досліджено транспортну галузь економіки України, систему органів внутрішніх справ на транспорті та її вплив на організацію та здійснення попередження злочинів (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, висновки). Метод спостереження використано для вивчення проблем в організації інформаційно-аналітичного забезпечення попередження злочинів в ОВСТ (підрозділ 2.3). Історико-правовий метод застосовано для ретроспективного аналізу підходів до організації охорони громадського порядку та попередження злочинів на об'єктах пасажирського залізничного транспорту (підрозділи 1.3, 2.1). Метод порівняльно-правового аналізу юридичних норм та практики їх застосування використано під час аналізу правових засад координації та взаємодії лінійних органів внутрішніх справ з територіальними ОВС та адміністраціями залізниць у сфері попередження злочинів (підрозділ 2.4). Статистичний метод застосовано для узагальнення результатів та репрезентації даних, отриманих у ході вивчення емпіричного матеріалу (підрозділ 1.2). Логіко-нормативний метод використано для аналізу нормативно-правових актів з питань попередження злочинів та боротьби зі злочинністю на об'єктах пасажирського залізничного транспорту (підрозділи 1.1, 2.1). Соціологічні методи дослідження (анкетування, інтерв'ювання, опитування) застосовано для вивчення думки фахівців з відповідних проблемних питань, що розглядаються, та з'ясування соціальної результативності відповідних правових норм та організаційних заходів (підрозділи 1.3, 2.4, 2.5).

Науково-теоретичне підґрунтя дисертаційного дослідження склали наукові праці фахівців у галузі філософії, соціології, психології та низки галузевих юридичних наук: загальної теорії держави і права, історії держави і права, кримінального права, кримінології, теорії управління, адміністратив-

ного права, криміналістики, теорії оперативно-розшукової діяльності, юридичної психології тощо. Положення і висновки дисертації базуються на приписах Конституції України та чинних нормативно-правових актів.

Інформаційну і емпіричну основу дисертації склали узагальнення практики діяльності різних підрозділів та служб органів внутрішніх справ на транспорті щодо попередження та боротьби з крадіжками приватного майна громадян (зокрема за спеціально розробленою анкетною вивчено 202 відповідні архівні кримінальні справи), політико-правова публіцистика, довідкові видання, статистичні матеріали МВС України за 1999-2003 рр., дані анкетування працівників ОВСТ (140 осіб), залізничної галузі (60 осіб) та пасажирів поїздів (120 осіб). При підготовці дисертаційного дослідження використовувався також особистий правоохоронний досвід автора, який тривалий час працював у системі ОВСТ.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертація є першим в Україні монографічним дослідженням проблем організації та здійснення транспортною міліцією України діяльності щодо попередження крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті у сучасних умовах.

В результаті проведеного дослідження сформульовано ряд нових концептуальних положень і висновків, які відповідають змістовним ознакам наукової новизни роботи. Основні з них такі:

- з позицій пріоритетів організації попередження злочинів на пасажирському залізничному транспорті проаналізовано особливості функціонування даної галузі економіки України, а також систематизовано основні засади організації пасажироперевезень крізь призму функціональних обов'язків окремих їх учасників (начальника поїзда, провідника вагону та пасажирів);

- вперше розроблено кримінологічну характеристику крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті та втілено її у формат інформаційно-статистичної моделі, зміст якої складає інтегрована єдність узагальнених даних про кримінологічно значимі ознаки та умови скоєння злочинів;

- на основі комплексного аналізу дії факторів, які детермінують вчинення крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті, зроблено висновок про тотожність механізмів їх впливу, активне взаємне проникнення, інтеграцію різних за характером та змістом обставин, через що обґрунтовується необхідність комплексного попереджувального впливу на весь причинний комплекс злочинів даного виду;

- дістали подальшого розвитку принципово нові підходи (рівневий, інституціональний, прогностичний) до аналізу основних напрямків та заходів попередження крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті;

- удосконалено розуміння суті проблем у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення попередження злочинів та прийняття управлінських рішень в органах внутрішніх справ на транспорті та

запропоновано можливі шляхи удосконалення цієї підсистеми на основі впровадження нових інформаційних технологій, удосконалення цільового та організаційного призначення відповідних компонентів інформаційних ресурсів;

– вперше на підставі аналізу цілей, завдань, функцій, компетенції та повноважень різних підрозділів та служб ОВСТ у сфері попередження злочинів на об'єктах пасажирського залізничного транспорту доводиться необхідність застосування якісно нових організаційних форм співпраці лінорганів внутрішніх справ із територіальними ОВС та адміністраціями залізниць, а також специфікації оперативно-службової діяльності працівників транспортної міліції;

– вперше сформульовано ряд конкретних пропозицій і рекомендацій, спрямованих на оптимізацію теоретико-прикладних засад, ефективізацію практичної діяльності служб та підрозділів транспортної міліції щодо попередження крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті, а також запропоноване авторське бачення шляхів оптимізації окремих складових елементів комплексної системи профілактики злочинів в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх застосування у різних сферах, зокрема: у сфері правотворчості – для підготовки й внесення змін до ряду законодавчих і підзаконних актів; у практиці правозастосування – з метою оптимізації та ефективізації профілактичної діяльності транспортної міліції; у навчальному процесі – при підготовці підручників і навчальних посібників, при проведенні лекцій, практичних і семінарських занять з низки фахових дисциплін; у сфері правового виховання і формування правової свідомості – для підвищення рівня правової культури населення і працівників правоохоронних органів.

Результати дисертації впроваджені в оперативно-службову діяльність підрозділів та служб УМВС України на Одеській та Південній залізницях, а також у навчальний процес, що підтверджено відповідними актами впровадження.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації оприлюднювались на науково-практичних конференціях: „Актуальные вопросы судебной экспертизы и криминалистики на современном этапе судебно-правовой реформы” (м. Харків, 1998 р.), „Проблеми взаємодії територіальних і транспортних ОВС у попередженні та розкритті злочинів” (м. Львів, 2003 р.), „Основні напрямки реформування ОВС в умовах розбудови демократичної держави” (м. Одеса, 2004 р.), „Теорія та практика виховної роботи в ОВС України” (м. Харків, 2004); другій звітній конференції професорсько-викладацького складу ОЮІ НУВС (м. Одеса, 2005 р.); постійно діючих семінарах „Організаційно-правові засади боротьби з правопорушеннями на транспорті” (м. Одеса, 2003, 2004 рр.).

Публікації. Основні положення дисертації викладено в 5 наукових статтях, опублікованих у виданнях, перелік яких затверджений ВАК України в якості фахових з юридичних наук, та 5 тезах наукових доповідей.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, які включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дослідження 198 сторінок, з яких 160 сторінок – основного тексту, 18 сторінок – список використаних джерел, який налічує 204 найменування, та 3 додатків на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначається її зв'язок з науковими програмами, планами і темами, а також мета, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження, викладаються наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, вказуються відомості щодо їх впровадження та апробації.

Розділ 1. „Характеристика крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті” складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. *„Загальні відомості про організацію та функціонування пасажирського залізничного транспорту в Україні”* обґрунтовується необхідність вивчення даного блоку проблем. На основі систематизації окремих загальних відомостей про пасажирський залізничний транспорт визначено особливості його функціонування в економічній системі держави. Зокрема, встановлено, що залізничний транспорт є самостійною галуззю матеріального виробництва, яка здійснює перевезення пасажирів та вантажів; його продукцією є перевезення, тобто результат просторового переміщення пасажирів і вантажів, яка виробляється і споживається одночасно і не має сировини.

Звернуто увагу на те, що розвиток залізничної транспортної мережі для України є однією з головних умов розвитку економіки країни в цілому та підкреслено, що завдяки транзитному її характеру вона є формою забезпечення адекватної участі України у світових економічних перерозподільчих процесах, фактором інтеграції країни до загальноєвропейської спільноти та цивілізації, засобом збагачення та накопичення ресурсів. Названі риси з очевидністю свідчать про виключну роль, яку відіграє залізнична транспортна система для Української держави, що, у свою чергу, обумовлює необхідність вжиття цілеспрямованих заходів із метою унебезпечення її від різноманітних злочинних посягань.

Крім того, в цьому підрозділі обґрунтовується необхідність вивчення специфіки правового статусу основних учасників пасажироперевезень, їх взаємовідносин та міри впливу на організацію попереджувальної діяльності з боку ОВСТ. Керуючись цим, здійснено узагальнення та аналіз окремих положень нормативно-правових актів, у тому числі відомчих, в яких містяться права та обов'язки основних суб'єктів організації та здійснення пасажироперевезень (провідника, начальника поїзду, пасажирів).

У підрозділі 1.2. *„Кримінологічна характеристика крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті”* на підставі аналізу й узагальнення різних методологічних підходів до визначення вихідних засад побудови системи методичних рекомендацій щодо

попередження злочинів певного виду доводиться, що цією основою є кримінологічна характеристика злочину.

Конкретний зміст кримінологічної характеристики полягає у виявленні всіх ознак, які складають у своїй сукупності та взаємозв'язку її структуру, а саме: кримінологічно значимі ознаки злочину; дані, які характеризують кримінологічну ситуацію вчинення злочину; ознаки, які визначають специфіку діяльності із попередження злочинів. До першої групи належать: дані про предмет злочинного посягання, дані про особу злочинця, мотив та мету злочину; дані про особу потерпілого. До другої: статистична розповсюдженість злочинів; дані про соціальні умови (обстановку) злочину (соціально-політична; соціально-економічна; час; географія; соціальне середовище тощо). До третьої: причини злочинів; наслідки злочинів; механізм злочину; обставини, що сприяють злочинам. Відповідно до цієї схеми досліджено окремі елементи кримінологічної характеристики крадіжок приватного майна на пасажирському залізничному транспорті.

Аналіз наведених статистичних даних та результатів узагальнення судово-слідчої практики свідчить про те, що сьогодні відсоток крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті, серед загальної кількості злочинів є досить значним та майже рівномірно поширеним на всій території держави. За останні п'ять років відбулось 30-відсоткове зростання їх кількості; майже кожна третя крадіжка залишається нерозкритою.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що найчастіше предметом крадіжки виступають: гроші, цінності, носильні речі, які потерпілий мав при собі (60%); речі, гроші, цінності, мобільні телефони, які потерпілий перевозив із собою (24%); предмети антикваріату, а також ті, що мають художню або історичну цінність (8%); інше майно (8 %). Серед предметів першої та другої групи варто додатково виділити: валізи та сумки з речами (44%); гроші (37%); одяг (27%); годинники та прикраси (14%); хутряні головні убори (9%); взуття (5%); продукти харчування, документи (3%).

Особа злочинця характеризується наступними типовими рисами: чоловік (87%) віком 25-35 років (60,7%), має базову середню освіту (54%), громадян України (79,6%), працездатний (54%), раніше судимий (54%). Соціально-психологічні риси: психічно осудні, але надмірно імпульсивні особи з низьким рівнем самоконтролю (72%); вони зневажливо ставляться до загальновизнаних соціальних цінностей (80%); їм притаманні цинізм, холоднокрівність, упертість, винахідливість; основою життєвої позиції є орієнтація на збагачення за будь-яку ціну (66%); майже повністю відсутня або обмежена дія моральних принципів (29%); завищений поріг чутливості (17%); вони схильні до ризику та гострих відчуттів (15%). Доволі високою є частка осіб, які зловживають спиртними напоями або наркотичними засобами (32%).

З установлених дослідним шляхом мотивів переважає корисливий, тобто прагнення до незаконного збагачення без особливих трудових витрат. З приводу цілей злочину визначено, що у 22,3%

випадків злочинці потрапляли в поїзд з метою вчинення крадіжки, у 10% – прямували у відрядження або поверталися з нього, у 2% – робили поїздку через змушену міграцію (біженці, змушені переселенці тощо).

Особа потерпілого характеризується наступними типовими ознаками: чоловік (64,5%), має при собі значні матеріальні кошти (76%), припускається віктимних або протиправних форм поведінки, притаманні довірливість і непередбачливість. Віктимна поведінка також відображена системі взаємозв'язків “злочинець–жертва”, види та специфіка яких визначені та проаналізовані.

Час та географія злочину характеризується наступними даними: 75% крадіжок приватного майна громадян скоюються на вокзалах, станціях, 25% – у поїздах (55% – в пасажирських поїздах далекого слідування, 26,2% – у швидких поїздах, 29,2% – у пасажирських поїздах місцевого сполучення, 14,6% – в електропоїздах). У 38,6% випадків злочинці посягали на приватне майно пасажирів купейних вагонів, у 37% – плацкартних, у 8% – загальних, 4% – підвищеної комфортності; 2% – вагонів-ресторанів.

Що стосується часової розповсюдженості даних злочинів, то найбільша їх кількість припадає на травень–вересень, коли відбувається майже двократне зростання. Істотно збільшується їх кількість у п'ятницю, суботу та неділю, коли зростає пасажиропотік; 48% злочинів скоюються в поїздах від 0 до 8 години, 24% – від 16 до 20 години.

Обстановка вчинення аналізованих крадіжок формується під впливом наступних факторів: наявність у злочинців злочинного досвіду, „кваліфікації” у вчиненні таких злочинів; наявність необхідних для реалізації злочинного задуму технічних засобів, обладнання, пристосувань, засобів маскування тощо; неочевидність вчинення злочину; наявність шляхів та можливостей швидкого відходу злочинців з місця події; відсутність зовнішніх факторів, здатних ускладнити реалізацію злочинного задуму (охорони, розташованого поблизу купе провідника або посту міліції) або наявність у злочинців можливостей нейтралізації та подолання таких факторів; відсутність можливості швидкого виявлення потерпілим злочину; наявність у злочинців знарядь і засобів відволікання уваги потерпілого та свідків, а також нейтралізації їх пошукових дій; доступність майна, яке стає предметом злочинного посягання; значна матеріальна цінність викраденого за умови невеликих розмірів та маси, що забезпечує швидке залишення місця події; перебування майна, яке заплановано викрасти, у певному місці й у певний час; наявність можливостей збуту викраденого майна.

Крім того, у цьому підрозділі проаналізовані елементи механізму вчинення крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті з одночасним визначенням кореляційних залежностей між окремими складовими.

У підрозділі 1.3. „Умови, які сприяють вчиненню крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті” докладніше розглянуто даний структурний елемент кримінологічної характеристики, який пов'язано із загальною кримінологічною проблематикою детермінації та причинності. Підтримано точку зору тих вчених (А.Ф. Зелінський, В.В. Коваленко,

В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова, О.М. Литвак), які пропонують виділяти три рівні аналізу даних категорій: філософський, соціологічний та індивідуальний. Відповідно до цієї градації встановлено співвідношення причин та умов вчинення злочинів та зроблено висновок про їх взаємопроникнення на рівень факторів у рамках детермінаційного комплексу.

З урахуванням того, що виявлення і встановлення причин та умов вчинення злочинів – важлива прикладна задача діяльності сучасної правоохоронної системи, визначено наступні групи факторів, які обумовлюють вчинення крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті, а саме: недоліки в організації пасажирських перевезень та обслуговуванні пасажирів; віктимна, а в окремих випадках неправомірна поведінка пасажирів; недоліки в організації та функціонування системи транспортної міліції.

Останній групі факторів приділена особлива увага. Зокрема, серед умов, які сприяють вчиненню крадіжок цього виду, зазначені: слабка оснащеність рухомого складу засобами екстреного зв'язку; неправильне розміщення (дислокація) патрульно-постової служби та нераціональне використання наявних сил і засобів на об'єктах, що обслуговуються; неналежна організація роз'яснювальної роботи серед пасажирів; недостатньо висока професійна підготовка працівників ОВСТ; низький рівень технічної оснащеності працівників міліції; слабка взаємодія ОВСТ з іншими лінійними і територіальними ОВС, поїзними бригадами та громадськими формуваннями тощо. Наведені фактори проаналізовані у взаємозв'язку та підкріплені емпіричними даними, отриманими в результаті проведення соціологічних вивчень.

На підставі викладеного зроблено висновок про необхідність забезпечення комплексного впливу на весь детермінаційний комплекс злочинів даного виду всіма наявними формами і методами правоохоронної діяльності з метою забезпечення реального випереджального характеру профілактичної діяльності.

Розділ 2. „Організація попередження крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті” складається з п'яти підрозділів.

У підрозділі 2.1. „Організаційно-функціональні засади боротьби та попередження крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті” підкреслено важливість розробки даного аспекту діяльності ОВСТ з метою підвищення ефективності роботи відповідних служб і підрозділів. Вказані напрямки оперативно-службової діяльності розглянуто через призму пріоритетів, місця та ролі у правоохоронній діяльності.

На підставі аналізу правового статусу Департаменту (Головного управління) транспортної міліції МВС України та управлінь Міністерства внутрішніх справ на залізницях визначено співвідношення їх повноважень, межі впливу на стан оперативної обстановки в межах території обслуговування, проблемні питання організації та функціонування. На цій основі зроблено висновок, що зміна акцентів у системі функціональних засад діяльності управлінь Міністерства внутрішніх справ

на залізницях в бік розширення повноважень у сфері попередження злочинів, більш широкого застосування профілактичних процедур, забезпечення їх випереджувального характеру у порівнянні із діями, спрямованими на запобігання та припинення злочинів, стала адекватною відповіддю правоохоронної системи на реалії криміногенної ситуації, що склалась. Таким чином, вжиті МВС України останнім часом організаційні перетворення, які призвели до формування цілісної системи транспортної міліції (зокрема, створення Департаменту транспортної міліції МВС України), визнані доцільними та ефективними, що підтверджено результатами оперативно-службової діяльності підпорядкованих служб та підрозділів, які наведені.

Крім того, в цьому підрозділі акцентується увага на особливостях оперативно-службової діяльності служб та підрозділів ОВСТ, які полягають, по-перше, у специфічних умовах роботи оперативних служб лінійних органів: чергових частин, апаратів карного розшуку, інших підрозділів блоку кримінальної міліції; по-друге, обумовлені специфікою функціонування самого залізничного транспорту; по-третє, вимагають розробки та налагодження системи взаємодії між лінійними органами міліції та регіональними представництвами залізниць. Зроблені висновки оформлені у вигляді напрямків удосконалення діяльності досліджуваної системи та підкріплені статистичними даними, які репрезентують результати роботи органів внутрішніх справ на транспорті щодо боротьби та попередження крадіжок аналізованого виду.

У підрозділі 2.2. „Основні напрямки та заходи попередження крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті” перш за все визначено, що у системі попередження крадіжок цього виду виділяються наступні основні функціональні елементи: 1) суб'єкти, що ведуть боротьбу з цим явищем; 2) об'єкти, на які спрямована діяльність суб'єктів; 3) способи, засоби і заходи цієї боротьби.

Суб'єкти – це правоохоронні та інші державні органи, інститути громадянського суспільства, різні юридичні особи та громадяни, які спрямовують свої дії на кримінальне явище автономно або у взаємодії.

Виділено наступні об'єкти, на які спрямовуються дії суб'єктів: злочинні діяння певної категорії осіб; детермінанти вчинення крадіжок приватного майна на пасажирському залізничному транспорті; недоліки і прорахунки у боротьбі з новими формами вчинення даного злочину; нерезультативні заходи, які потребують корекції.

Керуючись запропонованим раніше підходом (О.І. Алексєєв, В.В. Голіна, О.М. Джужа, Г.М. Мінковський), заходи попередження крадіжок приватного майна на пасажирському залізничному транспорті за суб'єктивним складом класифіковані на дві групи: загальні (загальносоціальні) та спеціальні. Під загальними розуміються заходи, вжиті тими органами й організаціями, для яких боротьба зі злочинністю та її попередження є лише одним із напрямків діяльності. Під спеціаль-

ними розглядаються заходи, вжиті тими органами, функції яких зосереджені переважно у сфері зміцнення правопорядку.

Наголошується, що остання підсистема заходів багатоаспектна, тому в рамках дослідження виділено лише ті її групи, що мають виражену правоохоронну спрямованість, а саме: організаційно-управлінські заходи; заходи, пов'язані зі здійсненням оперативно-розшукової діяльності; заходи профілактичної спрямованості та заходи корекції індивідуальної злочинної поведінки.

Запропоновано конкретні дії, спрямовані на удосконалення попереджувальної діяльності ОВСТ щодо крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті: підвищення ролі інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності ОВСТ; розвиток аналітичної розвідки; прогнозування кримінальної ситуації на об'єктах залізничного транспорту для визначення напрямків її корегування; удосконалення обліково-реєстраційної дисципліни; впровадження нових механізмів прогнозування індивідуальної злочинної поведінки та профілактичного впливу на певний контингент осіб на основі єдиного оперативного задуму; забезпечення організації зовнішньої і внутрішньої взаємодії з оперативними апаратами територіальних ОВС та інших правоохоронних органів; створення обстановки, яка унеможливує вчинення злочину, тощо.

У підрозділі 2.3. *„Проблеми інформаційного забезпечення попередження злочинів органами внутрішніх справ на транспорті”* визначено та проаналізовано інформаційний процес виникнення, перетворення і передачі інформації про обставини, що сприяють вчиненню злочину, а також про вчинені злочини і злочини, що готуються.

З урахуванням принципової тези про функціональну, інструментальну та методологічну єдність попереджувальної та правоохоронної діяльності визначено, що для здійснення попередження злочинів, як і будь-якої іншої процедурної діяльності, необхідні кілька блоків інформаційних ресурсів: 1) блок основної (структурної) інформації, яка відображає системні параметри; 2) блок додаткової (функціональної) інформації, яка відображає налагоджені системні зв'язки між різними компонентами; 3) блок прогнозованої інформації, яка відображає кількісно-якісні параметри рівноваги системи попередження злочинів.

Резюмується, що комплекс заходів із інформаційно-аналітичного забезпечення попередження злочинів може бути визначений як сукупність інформаційних процесів та операцій зі збору, обробки, збереження та передачі різного роду інформації з метою розробки рішень, спрямованих на попередження злочинів певного виду.

Крім того, у цьому підрозділі проблеми інформаційного забезпечення попередження злочинів із боку ОВСТ виведені на рівень ранньої профілактики крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті. З урахуванням цього, запропоновано заходи щодо удосконалення останньої, а саме: розширення інформаційно-довідкової системи „Гастролер” до рівня інформаційної мережі; використання можливостей інформаційної системи “Експрес-2” із продажу заліз-

ничних квитків для розшуку певних категорій осіб; запровадження програми комп'ютеризації підрозділів транспортної міліції, створення локальних інформаційно-пошукових систем та єдиної централізованої мережі; ініціація створення Національної інформаційно-довідкової мережі профілактики злочинів.

У підрозділі 2.4. *„Взаємодія транспортної міліції з територіальними органами внутрішніх справ та адміністраціями залізниць у попередженні злочинів”*, ґрунтуючись на результатах змістовного аналізу категорій, „співпраця”, „співробітництво”, „координація” та „взаємодія”, встановлено специфіку цієї форми спільної узгодженої діяльності.

Дослідження практичної діяльності органів внутрішніх справ на транспорті щодо попередження злочинів, зокрема, крадіжок аналізованого виду, дозволило зробити висновок про існування кількох рівнів проблем взаємодії. Визначальними серед них є: по-перше, проблеми взаємодії структурних підрозділів та служб ОВСТ із аналогічними підрозділами та службами територіальних органів внутрішніх справ; по-друге, проблеми взаємодії ОВСТ з адміністраціями залізниць.

Визначено, що зараз взаємодія між лінійними та територіальними ОВС здійснюється, головним чином, у формі обміну оперативною інформацією, який часто має формальний характер. Для подальшого удосконалення організації взаємодії на цьому рівні необхідне більш широке використання організаційних форм взаємодії, а саме: запровадження зональних нарад, на яких розглядаються питання та проблеми удосконалення взаємодії між територіальними та лінійними ОВС різних регіонів; створення спеціальних груп для виїзду до регіонів з ускладненою оперативною обстановкою для організації взаємодії; створення груп взаємодії або призначення на штатні посади осіб, відповідальних за організацію взаємодії; створення у структурі штабу УМВС України на залізниці (лінійного управління) зональної групи для координації дій груп взаємодії міськрайорганів та лінорганів внутрішніх справ.

Крім того, в цьому підрозділі досліджено проблеми взаємодії ОВСТ з адміністраціями залізниць, важливість якої зумовлена низкою факторів: спільністю поставлених до вирішення завдань, взаємною зацікавленістю у покращанні результатів роботи; необхідністю пошуку та впровадження нових підходів до організації співпраці у сфері попередження злочинів; необхідністю спрощення процедури взаємодії, її наближення до безпосередніх виконавців, усунення дублювання та паралелізму в діяльності різних суб'єктів; необхідністю забезпечення взаємного погодження планів розвитку об'єктів залізничного транспорту із заходами, спрямованими на стабілізацію оперативної обстановки, спільної їх реалізації; наявними можливостями адміністрацій залізниць суттєво сприяти матеріально-технічному забезпеченню органів внутрішніх справ на транспорті. Обґрунтована необхідність створення постійно діючих комісій при колегіальних органах управління залізниць та координаційного бюро на паритетних засадах при Головній дирекції „Укрзалізниці” з метою вирішення проблем, що накопичились на цьому стратегічному напрямку співпраці.

У підрозділі 2.5. „Удосконалення попереджувальної роботи органів внутрішніх справ на пасажирському залізничному транспорті” на підставі аналізу основних форм і напрямків профілактичної діяльності підрозділів та служб ОВСТ розроблено та подано у систематизованому вигляді різні за характером рекомендації та пропозиції науково-прикладного змісту, спрямовані на вдосконалення попереджувальної роботи органів внутрішніх справ на пасажирському залізничному транспорті, зокрема щодо крадіжок приватного майна громадян. Звернуто увагу на те, що вони можуть реально вплинути на підвищення ефективності і оптимізацію функціонування ОВСТ, лише будучи втіленими у форму відомчих та інших нормативних актів.

Обґрунтовується необхідність нормативного закріплення наступних пропозицій: створення типових структур в органах внутрішніх справ на транспорті на основі спеціалізації працівників; широкого використання цільових структур в охороні громадського порядку та попередженні злочинів на транспорті (оперативно-пошукові групи, заслони тощо); фіксації місця, структури, функцій і повноважень підрозділів з організації взаємодії лінійних і територіальних ОВС та координаційної ланки у структурі УМВС-УМВСТ; регламентації окремих форм узгодженої профілактичної діяльності.

Усе перелічене повністю відповідає наведеній у роботі аргументації щодо необхідності вдосконалення правового регулювання організації та функціонування органів внутрішніх справ на транспорті, особливо теоретичним положенням, згідно з якими правові норми виступають як своєрідні важелі й засоби забезпечення стійкості систем та процесів здійснення діяльності щодо попередження злочинів.

ВИСНОВКИ

У дисертації зроблено теоретичне узагальнення та наведено нове вирішення наукової задачі, що виявилось у розробці основних положень організації та здійснення транспортною міліцією діяльності щодо попередження крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті. У ході дослідження одержані такі головні результати:

- на підставі систематизації окремих загальних відомостей про пасажирський залізничний транспорт визначено особливості його функціонування та зроблено висновок про виключну роль, яку відіграє залізнична транспортна система для Української держави, що, у свою чергу, обумовлює необхідність вжиття цілеспрямованих заходів з метою унебезпечення її від різноманітних злочинних посягань;

- оцінено рівень та стан злочинності на об’єктах залізничного пасажирського транспорту взагалі та крадіжок приватного майна зокрема, на підставі чого обґрунтовано необхідність розробки відповідної кримінологічної характеристики вказаних злочинів;

- в рамках цієї інформаційно-статистичної системи розглянуто відомості про кримінологічно значимі ознаки та умови вчинення злочинів даного виду, зокрема, про: предмет злочинного пося-

гання, особу злочинця та потерпілого, мотиви і цілі, статистичну розповсюдженість, географію, причини та наслідки, обстановку, час, місце, оточуюче середовище, механізм та обставини, що сприяють вчиненню даних злочинів, а також визначено кореляційні залежності між окремими елементами;

- узагальнено знання щодо проблем причинності та детермінації злочинності, а також здійснено вивчення причин, умов, обставин і факторів, які обумовлюють вчинення крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті, на різних дослідницьких рівнях;

- проаналізовано специфіку соціально-економічних умов та кримінологічної ситуації у розглядуваній сфері господарських відносин, а також результати оперативно-службової діяльності підрозділів та служб транспортної міліції, її організаційно-функціональні засади, на підставі чого обґрунтовується необхідність удосконалення існуючої системи заходів попередження крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті за кількома перспективними напрямками;

- вивчено проблеми впровадження нових інформаційних технологій у попереджувальну діяльність ОВСТ, охарактеризовано систему інформаційних ресурсів, принципи організації та функціонування інформаційних мереж, схеми доступу до інформаційних масивів, а також пріоритетні напрямки вдосконалення відповідних процесів і процедур;

- оцінено рівень взаємодії транспортної міліції із територіальними ОВС та адміністраціями залізниць, на підставі чого обґрунтовується необхідність переорієнтації вказаної системи з метою забезпечення її відповідності принципово новим вимогам, що висуваються практикою правоохоронної діяльності;

- розроблено комплекс рекомендацій та пропозицій науково-прикладного характеру, спрямованих на вдосконалення попереджувальної роботи органів внутрішніх справ на пасажирському залізничному транспорті.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ РОБІТ:

1. Юхно О.О. Деякі проблеми профілактики крадіжок приватного майна на пасажирському залізничному транспорті // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2004. – № 2. – С. 227-232.

2. Юхно О.О. Проблеми вдосконалення правоохоронної системи по організації боротьби і профілактики злочинів на пасажирському залізничному транспорті // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2004. – № 3. – Ч. 2. – С. 158-165.

3. Юхно О.О. Проблемні питання розслідування крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2004. – № 4. – С. 216-222.

4. Юхно О.О. Деякі проблеми розкриття крадіжок приватного майна на пасажирському заліз-

ничному транспорті // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2005. – № 29. – С. 25-34.

5.Юхно О.О. Кримінологічна характеристика крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2005. – № 1. – С. 239-245.

6.Юхно А.А. Использование результатов оперативно-розыскной деятельности, непроцессуальной информации в предварительном следствии и уголовном судопроизводстве // Актуальные вопросы судебной экспертизы и криминалистики на современном этапе судебно-правовой реформы: Сб. науч.-практ. материалов. – Харьков: Право, 1998. – С. 268-270.

7.Юхно О.О. Правові та практичні проблеми організації взаємодії слідчих і оперативних працівників територіальних і транспортних ОВС в оперативно-розшуковій діяльності і їх легалізація на стадіях попередження, виявлення, розкриття та розслідування злочинів // Матеріали науково-практичної конференції „Проблеми взаємодії територіальних і транспортних органів внутрішніх справ у попередженні та розкритті злочинів”. – Львів: ЛПВС при НАВС України, 2003. – С. 19-29.

8.Юхно О.О. Виховання політико-правової культури при підготовці фахівців для транспортної міліції // Матеріали науково-практичної конференції „Теорія та практика виховної роботи в ОВС України”. – Харків: НУВС, 2004. – С. 218-223.

9.Юхно О.О. Проблемні питання вдосконалення організації по упередженню злочинних проявів у сфері пасажирських перевезень // Матеріали постійно діючого семінару „Організаційно-правові засади боротьби з правопорушеннями на транспорті”. – Одеса: НДРВВ ОЮІ НУВС, 2004. – С. 11-17.

10. Юхно О.О. Ознаки окремих елементів кримінологічної характеристики крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті та їх кореляційних зв'язків // Матеріали другої звітної конференції професорсько-викладацького складу ОЮІ НУВС. – Одеса, 2005. – С. 201-209.

АНОТАЦІЇ

Юхно О.О. Діяльність транспортної міліції щодо попередження крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті. – *Рукопис*.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право. – Харків, 2005.

Дисертація являє собою комплексне наукове дослідження проблем організації та здійснення транспортною міліцією діяльності щодо попередження крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті. У роботі міститься низка теоретичних положень і практичних рекомендацій, які сформульовані з урахуванням особливостей предмета злочинного пося-

гання, механізму вчинення вказаних злочинів, практики їх розкриття, розслідування та попередження, і мають елементи наукової новизни.

У дисертації розроблено кримінологічну характеристику крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті. Крім того, досліджено організаційно-функціональні засади боротьби та попередження злочинів даного виду, визначено та проаналізовано основні напрямки та заходи попередження, які набули поширення в діяльності транспортної міліції. Також сформульовано рекомендації щодо оптимізації інформаційного забезпечення попередження злочинів та вдосконалення взаємодії між лінійними та територіальними ОВС, а також адміністраціями залізниць.

Ключові слова: транспортна міліція, попередження злочинів, крадіжки приватного майна громадян, залізничний транспорт, взаємодія.

Юхно А.А. Деятельность транспортной милиции по предупреждению краж частного имущества граждан на пассажирском железнодорожном транспорте. – *Рукопись*.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2005.

Диссертация представляет собой комплексное научное исследование проблем организации и осуществления транспортной милицией деятельности по предупреждению краж частного имущества граждан на пассажирском железнодорожном транспорте. В работе содержится ряд теоретических положений и практических рекомендаций, которые сформулированы с учетом особенностей предмета преступного посягательства, механизма совершения преступлений, практики их раскрытия, расследования и предупреждения, и содержат элементы научной новизны.

В диссертации разработана криминологическая характеристика краж частного имущества граждан на пассажирском железнодорожном транспорте. В частности, исследован предмет преступного посягательства, осуществлена его систематизация и проведена классификация по различным основаниям. Проанализированы основные этапы механизма преступной деятельности данного вида и рассмотрены способы их осуществления. Установлены мотивы и цели совершения краж указанного вида, а также изучена личность преступника и потерпевшего. Установлены типичные признаки места, времени и обстановки, а также условия совершения краж частного имущества граждан на пассажирском железнодорожном транспорте.

Проанализирован причинный комплекс данного вида преступных деяний, его объективная и субъективная составляющие. Предложен ряд организационно-распорядительных и иных мер предупредительного характера, направленных на нейтрализацию действия причин и условий преступления, совершенствование практики противодействия со стороны правоохранительной системы.

Исследованы организационно-функциональные основы борьбы и предупреждения преступлений данного вида; сформулированы рекомендации относительно объема и содержания различных видов деятельности профилактического характера; предложены прикладные средства установления и оценки различных приемов воздействия с позиций их достаточности.

Описаны приоритетные направления и наиболее эффективные профилактические меры, используемые в деятельности служб и подразделений транспортной милиции в рамках предупреждения краж частного имущества граждан на пассажирском железнодорожном транспорте, а также разработаны рекомендации относительно их совершенствования и направленные на обеспечение комплексности профилактического воздействия.

Систематизированы данные, касающиеся проблем информационно-аналитического обеспечения деятельности транспортной милиции по предупреждению преступлений. Рассмотрены вопросы внедрения новых информационных технологий в предупредительную деятельность ОВДТ, охарактеризованы различные системы информационных ресурсов, принципы организации и функционирования информационных баз и комплексов, схемы доступа к имеющимся и перспективным массивам данных. Предложены оптимальные средства повышения уровня информационно-аналитического сопровождения принятия решений в сфере предупреждения преступлений на объектах пассажирского железнодорожного транспорта.

Сформулированы рекомендации, направленные на качественное совершенствование взаимодействия линейных и территориальных ОВД, а также администраций железных дорог. Охарактеризованы используемые и предложены новые, преимущественно организационные, формы совместной согласованной деятельности.

Ключевые слова: транспортная милиция, предупреждение преступлений, кражи частного имущества граждан, железнодорожный транспорт, взаимодействие.

Uhno O.O. Activity of transport militia on citizens' private property' larceny prevention at passenger railway transport. – *Manuscript*.

Thesis for the scientific degree of Candidate of Law Science, specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal-executive law. – National University of Internal Affairs. – Kharkiv, 2005.

The thesis is a complex scientific research of problems of organization and fulfillment by transport militia its activity on citizens' private property' larceny prevention at passenger railway transport. There are some theoretical propositions and practice recommendations which are formulated with the account of subject's criminal encroachment peculiarities, mechanism of committed a crime, practice of its solving, investigation and prevention, and contain the elements of scientific novelty.

It is worked out a criminal characteristic of private property' larceny prevention at passenger railway transport. Besides, it is researched the organizational-functional means of fighting and prevention of such

kind of crimes; it id determined and analyzed the main ways and methods of prevention, which are used in transport militia activity. It is formulated the recommendations as to optimization of informational ensuring of criminal prevention and mastering of interactivity between transport and territorial agencies of internal affairs, and also between administrations of railway stations.

Key words: transport militia, criminal prevention, citizens' private property' larceny, railway transport, interactivity.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук – А.Б. Блага